

ALLMÄNHETENS PRESSOMBUDSMAN (PO)

PRESSENS OPINIONSNÄMND (PON)

Årsberättelser 2004

Innehåll:

	Sid
PO:s verksamhet 2004	3
PON:s verksamhet 2004	16
Etiska regler för press, radio och TV	29

PO:s ÅRSBERÄTTELSE 2004

Journalistik och konsten att berätta en nyhetssaga

Någon vecka efter den stora tsunamikatastrofen i Bengaliska viken julen 2004 visade SVT ett inslag från Sri Lanka i ett av sina nyhetsprogram. Det handlade om en lankesisk familj där endast en liten flicka och hennes farfar överlevt flodvågen. Båda var till synes märkligt fattade. Men det kunde naturligtvis inte undgå tittaren att deras tillvaro var krossad. Farfadern var fiskare. Bara spillror av hans båt låg kvar på stranden. Han visste ingen råd hur han nu skulle försörja sig själv och det enda barnbarn som var i livet.

Ett par dagar senare återkom SVT med ett inslag från ett litet norskt samhälle nära gränsen till Värmland. En familj där pappan var norrman och mamman svenska hade sett reportaget från Sri Lanka. Nu hade de tagit initiativ till en lokal insamling för att hjälpa den olycksdrabbade farfadern och hans barnbarn. Många på orten var givmilda. En butiksanställd t ex skänkte sin dagslön.

Pengarna skulle gå till en ny fiskebåt. Men det var mycket som tittaren inte blev upplyst om. T ex varifrån uppgiften kom att en ny båt kostade 7 000 (svenska eller norska?) kronor. Var skulle den byggas och utrustas? Av vem? Hur skulle pengarna och båten nå rätt mottagare och inte komma i orätta händer? För tevetittare med anspråk på en professionell och tillförlitlig verklighetsbeskrivning i nyhetsprogrammen är svaren på frågorna väsentliga.

Den främsta ambitionen var helt enkelt inte att beskriva verkligheten. Syftet var att framkalla publikens beundran för en grupp vanliga enkla människor, som det brukar heta. De hade engagerat sig för att från sin avkrok i den snöiga nord bispringa människor i nöd i en annan världsdel nära ekvatorn. Genom sin godhet och handlingsvilja blev de en

förebild för oss andra. Reportaget var styrt av en i och för sig sympatisk men förutfattad mening. Eftersom det var klart vad som skulle förmedlas redan innan reportaget var inspelat, så måste verkligheten underordnas det förutbestämda budskapet. Därav urvalet, och i detta fall särskilt bortvalet, av fakta. Det blev nyhetsjournalistik i dramaturgins ledband.

Just det här exemplet kan synas som både oskyldigt och troskyldigt. Inte desto mindre visar det på ett fenomen som jag menar håller på att bli vanligare i nyhetsförmedlingen. Det handlar om att rapporteringen utformas enligt en dramaturgisk modell som är uttänkt på förhand. Förutsättningslösheten måste då överges. Verkligheten underordnas en given dramaturgisk form. Syftet är legitimt - att berätta på ett sätt som förhoppningsvis skall maximalt engagera dem man vänder sig till. Men det medför att vissa viktiga journalistiska värden får stå tillbaka, framför allt trovärdigheten.

Oskarsons klagan

PO fick sommaren 2004 en anmälan från teatermannen Peter Oskarson, chef för Folkteatern, dvs länsteatern i Gävleborgs län. Svenska Dagbladet hade gått igenom räkenskaperna för samtliga länsteatrar och funnit att i Gävleborg var kostnaden per besökare högre än vid någon av de andra institutionerna. Det berodde enligt SvD bl a på att Oskarson hade generösare anställningsvillkor än sina kolleger vid andra länsteatrar. Han kände sig kränkt av de två artiklarna och anmälde dem till PO.

Allmänhetens Pressombudsman menade emellertid att Oskarson som välkänd regissör och teaterchef var en höggradigt offentlig person, som fick finna sig i den närgångna granskningen. Inga väsentliga sakfel hade påvisats. Han hade haft fullt godtagbara möjligheter att kommentera tidningens påståenden och även gjort det. Det fanns inte pressetiska skäl att klandra SvD. Peter Oskarson godtog avskrivningen och överklagade den inte till Pressens Opinionsnämnd (PON).

Oskarson skrev i sin anmälan att han egentligen inte brydde sig så mycket om huruvida han skulle få rätt eller fel mot tidningen. Det var en annan aspekt som intresserade honom. Han kände igen SvD:s uppläggning. Den liknade ”på ett skrämmande sätt” den dramaturgi som en pjäsförfattare eller regissör arbetade efter. Rollerna tilldelades sina funktioner i enlighet med ett förutbestämt mönster, som speglade det som konstverket ville berätta. Oskarson hade vid den tid då artiklarna i SvD publicerades arbetat med att iscensätta Brechts drama Galilei. Som regissör gjorde han allt för att påminna publiken om att det var fiktion. Tidningen gjorde tvärtom. Den hade på ett synnerligen professionellt sätt förmedlat till läsarna att det beskrivna var verklighet och inte fiktion.

Oskarson har, trots att han inte vann gehör hos PO, inte sett spöken på ljusa dagen. Hans bekymrade resonemang om fiktion och verklighet i nyhetsförmedlingen är värt att tas på allvar av alla som arbetar med nyheter. Jag skall ta ett exempel till från tevediet på vilka tveksamma effekter journalistisk dramaturgi kan skapa. Därefter tänker jag belysa ett par allvarliga ärenden ur floden av PO-anmälningar 2004.

Estonia

Den 30 november 2004 hade SVT:s Uppdrag granskning ett reportage om transporter av krigsmateriel på passagerarfärjan Estonia från Tallinn till Stockholm. Samma månad som fartyget förliste, i september 1994, hade två frakter av vad som troligen var elektronisk utrustning funnits i personbilar på bildäck. Det var den 14 och 20 september. Färjan sjönk den 28. Det framgick att tullkontrollen av krigsmaterielen inte hade skett i vanlig ordning i Värtahamnen vare sig den 14 eller 20 september. Den skedde av allt att döma i stället när frakten överlämnades till mottagaren som var det svenska försvaret. Påståendena var tillräckligt uppseendeväckande för att få regeringen att be presidenten i Svea hovrätt, Johan Hirschfeldt, att utreda vad som skett.

Hans redovisning bekräftade i huvudsak teveprogrammets uppgifter. Det hade gått transporter de två påstådda dagarna och det rörde sig om militär materiel som inte kunde explodera. Hirschfeldt hade i sin snabbutredning inte funnit något som tydde på att ytterligare frakter förekommit.

Det hade inte Uppdrag granskning heller. Men programmet aktualiserade ändå frågan om det kunde vara så att det transporterats krigsmateriel till det svenska försvaret också på Estonias sista färd. Ingenting presenterades för att styrka den hypotesen. Uppläggningsen var av typen ”tänk om...” Det räckte givetvis för att en någorlunda intresserad och uppmärksam tittare på egen hand skulle kunna fundera vidare: Tänk om... det var något som exploderade på bildäck. Tänk om... det var någon som hade tillräckligt starkt intresse av att Estonia inte skulle nå Värtahamnen. Tänk om...

Uppdrag granskningens redaktion är alltför smart för att riskera sin ställning som SVT:s ledande program för granskande journalistik. Därför påstod programmet ingenting som det inte kunde styrka. Men det insinuerade desto mer. Med hjälp av skicklig dramaturgi strävade man efter att väcka undran och misstankar hos tittaren. Tänk om...

Den förutfattade mening, enligt vilken programmet ställts samman, var att det kunde finnas ett samband mellan Estonias haveri och det svenska försvarets dolda anskaffning av elektronisk utrustning från den sovjetiska krigsmakt som brutit samman. Det fanns i Uppdrag granskning inte en enda sakuppgift som tydde på, än mindre styrkte, att så var fallet. Vad gör man då för att hålla misstanken vid liv hos tittarna? Man gör intervjuer som är skickligt anpassade till den i förväg utarbetade dramaturgiska modellen.

Estlands dåvarande ÖB, den f d amerikanske översten Alexander Einsel, fick spela rollen av nyttig idiot. Hans kunskaper om Estonias förlisning föreföll minst sagt begränsade. Men han gjorde vad som förväntades av honom. Han begärde en ny haveriutredning.

Så framträdde en tysk expert på att utreda fartygshaverier, Werner Hummel. Det framgick att han hade uppdrag från Meiervarvet som byggt Estonia. Föga förvånande ville han också ha en ny haveriutredning. Den officiella haveriutredning som Sverige, Finland och Estland gjorde gemensamt har påpekat allvarliga konstruktionsbrister i bogport och bogvisir på Estonia. Som ombud för varvet hade Hummel allt intresse av att ge stöd åt uppgifter som kunde tyda på andra haveriorsaker än undermåligt fartygsbygge. Uppdrag granskning påpekade inte detta, nämnde inte med ett ord att Hummel hade betalt för att säga vad han sade. Finkänsligt avstod programmet från att ställa några som helst bevärande frågor i saken. Redaktionen måste ha förutsatt att tittarna var så korkade att de inte lade märke till detta journalistiska manövrerande. Än mindre tycktes producenterna inse vad manövrerandet innebar för Uppdrag granskning trovärdighet.

Det gjordes så vitt jag kan förstå inget påstående i Uppdrag granskning som var osant. Men framställningen innehöll halvkvädna visor, antydningar och insinuationer. Den förutfattade meningen, förhandsbeslutet att inge tittarna ett bestämt intryck, allt tvingade redaktionen att avstå från frågor och frågeställningar, som varje ärlig och professionell ambition att beskriva verkligheten hade nödvändiggjort. Så förvandlade sig programmet till nyhetsdramaturgins slav i stället för dess herre.

Varken i det lilla teveinslaget om insamlingen till en fiskebåt eller i den timslånga sändningen om Estonia medförde den förutfattade meningens journalistik att någon enskild person led publicitetsskada. Dessvärre är det inte alltid fallet. Det visar två uppmärksammade ärenden i PO:s och PON:s verksamhet 2004.

”Bluffläkaren”

Under januari, februari och mars 2004 publicerade Värmlands Folkblad ett större antal artiklar om en läkarpraktikant på Torsby sjukhus i Värmland. Han påstods ha lurat till sig jobbet och sedan gjort sig

skyldig till allvarliga medicinska felgrepp. Hans namn och bild slogs upp stort. Han hette Espen Pedersen.

Enligt VF hade denne praktikant lämnat osanna uppgifter till sjukhuset om sina medicinstudier. Han hade felbehandlat patienter och skrivit ut narkotiska recept utan behörighet. Dessutom hade han fört Torsby kommun bakom ljuset beträffande kapital till ett projekt i kommunen, lurat räddningstjänsten att skänka honom en jeep och lämnat in ett falskt betyg när han sökte en tjänst som turistchef. Rubrikerna talade om bluff och bluffläkare. Även uttrycket falskläkare förekom.

Kort sagt: Espen Pedersen framställdes i en rad artiklar som en kvalificerad och farlig bedragare. Under överrubriken ”Torsbybluffen” hade VF en dag en intervju med en akademiker som forskade om bedrägeri och manipulation. Artikelrubriken löd ”Bedragare ofta trevliga”. Utan att VF rakt ut påstod det förstärktes intrycket att Pedersen var att en lika charmerande och intagande lurendrejare som någonsin sådana klassiska diktade figurer som Arsène Lupin eller Felix Krull.

Frampå vårkanten började påståendena om läkarpraktikantens skojerier visa sig osanna. Han hade inte gett sjukhusledningen falska uppgifter om sin utbildning. Han hade inte felbehandlat patienter. Två erfarna läkare, som utrett saken för landstinget i Värmland, uttryckte t o m sin uppskattning av den omstridde praktikantens skicklighet. På hösten 2004 fastslogs att hans omdöme klickat vid ett tillfälle. Pedersen hade obehörigen skrivit ut recept, sedan han slutat på Torsby sjukhus. Han hade tagit sig orådet att ordinera sig själv nässprej och Treocomp. För detta accepterade han ett bötesföreläggande.

Till VF:s heder skall sägas att tidningen undan för undan rapporterade de uppgifter som vederlade vad den tidigare skrivit. Men skadan var redan skedd. Karaktärs mordet på Espen Pedersen var ett faktum. PO var utomordentligt hård i sitt omdöme som med Pedersens goda minne offentliggjordes. När hans anmälan mot VF behandlades i PON konstaterade nämnden bl a att tidningen genom att publicera obestyrkta

påståenden om Pedersen och ge honom ”epiteten bluffläkare och falskläkare” hade ”tillfogat honom en betydande publicitetsskada”.

Dramaturgin i den uppläggning som Värmlands Folkblad valde i sina publiceringar vintern 2004 är onekligen extremt stark. Det handlar om en genomfalsk och hänsynslös människa som genom sina handlingar utsätter en hel bygd för fara. Redaktionens redan i förväg fastslagna uppfattning att Pedersen var en person som måste avslöjas och oskadliggöras tvingade källkritiken att stå tillbaka. Det fanns i publiceringarna inte skymten av skepsis till de ursprungliga uppgifterna om Espen Pedersen. De krav på källkritisk förmåga som läsarna har rätt att ställa på en betydelsefull regional dagstidning fick vika för de sagolika dramaturgiska möjligheter som det otillförlitliga stoffet erbjöd. Här fanns en bov och här fanns ett stort patientkollektiv som offer.

Inte för intet utspelade sig det påhittade dramat i det landskap som kan förknippas med Sveriges främsta sagoberättare Selma Lagerlöf. Men om Selma var dramaturgins härskarinna så gjorde sig Värmlands Folkblad till nyhetsdramaturgins träl.

Det var först fram i mars som grus började gnissla under den härligt, göstaberlingskt vinande släden. Allteftersom fakta kom i dagen framstod Pedersen som en helt annan person än den skojare VF tidigare tecknat bilden av. Man kan känna tacksamhet över att tidningen inte förteg de nya uppgifterna. Det finns dessvärre exempel på att sanna och relevanta uppgifter inte kommer i tryck för att det nyhetsjournalistiska dramas karaktärer inte skall falla ur de roller som dramaturgin tilldelat dem och dramas skapare stå med rumpan bar.

Låsen i Örnsköldsvik

Vintern och våren 2004 skrev Örnsköldsviks Allehanda en serie kritiska nyhetsartiklar om upphandlingen av varor och tjänster vid den tekniska förvaltningen i Örnsköldsviks kommun. Det gällde anskaffningen av lås- och larmsystem till olika kommunala fastigheter och servicen av dessa system.

Kommunen hade avtal med två låsfirmor. Större delen av beställningarna gick till den ena av dem. Ägaren av det andra företaget kände sig orättvist behandlad. Tillfrågad av ÖA vad den ojämna fördelningen av uppdrag kunde bero på svarade han att han passade på den frågan. En chefsperson i kommunen som inte hörde till tekniska förvaltningen var kritisk mot hur beställningarna sköttes. Han berättade att det gick rykten om att den firma som fått de flesta uppdragen överfakturerat kommunen, lämnat för litet information på fakturorna, debiterat för många arbetstimmar och skickat räkning på jobb som aldrig utförts.

Den kritiserade rörelsens ägare sade att företaget inte gjort några fel. Det hade rätt oklarheter om några fakturor men det var nu utrett och avklarat. Samma sak sade tekniska nämndens ordförande och förvaltningschefen.

Tidningen fortsatte att publicera uppgifter om saltade räkningar för dörrstängare och debitering av installationer som aldrig blivit gjorda. Vidare rapporterade ÖA att det saknades slutfakturor för arbeten som utförts på löpande räkning. Kommunens revisor kritiserade attesteringsrutinerna.

I februari ledde ÖA:s ingående granskning av tekniska förvaltningens affärer till att kommunen beslutade beställa en extern utredning av en oberoende revisionsbyrå. Samtidigt bestämdes att det uppmärksammade låsföretaget inte skulle stängas av under utredningstiden. Revisionsbyråns rapport blev offentlig den 21 april. Den var inte nådig mot den tekniska förvaltningen i Örnsköldsviks kommun. Hanteringen av fakturor var helt bristfällig. Attesteringarna skedde inte i korrekt ordning. Närmare tre fjärdedelar av räkningarna hade otillräckliga upplysningar om var arbetena utförts. Ibland hade tjänstemännen bokfört dem på fel fastigheter. Ramavtalen med de två låsföretagen var otydliga. Men rapporten framhöll också att det inte fanns några indikationer på att det utpekade låsföretaget gjort sig skyldigt till oegentligheter. Installationerna hade utförts fackmässigt. Ingen kritik riktades mot den tid som debiterats.

I ÖA:s följetongsliknande berättelse som sträckte sig över tre månader fanns två skurkroller. Den ena boven är operoslig: kommunens tekniska förvaltning. Den andra är desto mer personlig och igenkännbar: ägaren till den namngivna låsfirmen. Från den första publiceringen i januari och tills den externa granskningen offentliggjordes var det Örnsköldsviks kommun samt småföretagaren och ensamägaren av låsfirmen som stod i skottgluggen. Den 21 april fanns det bara en skyldig kvar sedan den externa revisionsrapporten presenterats. Det var beställaren själv, Örnsköldsviks kommun. Den andra förmenta skurken, småföretagaren visade sig vara fri från skuld. Han var ingen bov.

Hur hanterade då ÖA då det dramaturgiska mönster som mödosamt konstruerats sedan januari? Det var ju nu sönderrivet genom att den externa granskningen funnit att låsfirmen inte gjort något oegentligt. Jo, tidningen avstod helt sonika från att skriva att det lilla företaget friats.

Revisionsrapporten fick en utförlig och i långa stycken professionell redovisning. Men inte ett ord nämndes om vad den externa granskaren konstaterade beträffande småföretaget. Den delen av verkligheten utslöts ur nyhetsrapporteringen. För detta kom ÖA så småningom att kritiseras både av PO och PON. Tidningen fick också förebråelser för att ägaren i ett skede fått helt otillräckliga möjligheter att bemöta kritiska påståenden samt för att den avstod från att nämna låsföretaget vid namn när den skrev om granskningsrapporten. Namnet hade hela tiden angetts i de tidigare publiceringarna.

Som nyhetsjournalistisk prestation imponerade inte - för att uttrycka sig milt - ÖA:s sätt att beskriva den oberoende granskningsrapporten. Den innehöll två nyheter av stort intresse för läsarna. Det var kritiken mot kommunen och friandet av låsföretaget och dess ägare. Den senare nyheten lyste med sin frånvaro. Det var ingen bra service till de många västernorrlänningar som har ÖA som husorgan.

Långtifrån att vara nyhetsdramaturgins härskare förvandlade sig Örnsköldsviks Allehanda i stället till dess i kedjor slagna fånge.

Priset för att den ursprungliga berättelsen inte skulle synas spricka blev högt. Sanningen måste offras liksom det journalistiska yrkeskunnandet samt rättvisa och övriga pressetiska värden som tillsammans utgör god publicistisk sed. Det var givetvis förgäves. Varje uppmärksam läsare kunde lätt konstatera att den ursprungliga berättelsen faktiskt hade spruckit.

Först kommer sanningen, sedan dramaturgin

Vad kan hårt arbetande journalister och redaktioner lära av de ovanstående exemplen? Ja, absolut inte att det skulle vara klandervärt att använda den klassiska dramaturgins grepp i nyhetsjournalistiken. Tvärtom. Däremot att dessa grepp inte kan användas utan restriktioner.

Skapare av romaner och dikter, filmer och scendramatik har praktiskt tagit oändlig frihet att göra bruk av dramaturgin. Det har inte nyhetsjournalisten. Hon eller han måste börja med att samla material med det enda syftet att efter bästa förmåga att etablera sanningen. Läsarnas, tittarnas och lyssnarnas krav på den förmågan är högt. Journalisten måste kunna hitta fram till de relevanta källorna. Ännu viktigare: han eller hon måste kunna bedöma källorna kritiskt, rensa bort sådant material som inte håller för en tuff källkritisk granskning. Journalisten får inte dra sig för att ställa sådana frågor som gör att den story redaktionen hoppas på kanske spricker, om inte med en knall så med en pysning.

När journalisten väl etablerat vad som är sant och relevant, då har dramaturgins stund kommit. Då är det en dygd och inte en synd att arrangera materialet så att det blir till den grad intressant och spännande att de man vänder sig till inte kan låta bli att läsa, titta eller lyssna. Den som skyr uppmärksamhet skall inte bli journalist. Men om man sätter dramaturgin först har man till sist inget annat val än att låta sanningen delvis eller helt stryka på foten. Ty först kommer sanningen, sedan dramaturgin.

Det är en fråga om trovärdighet och trovärdighet är den yttersta garanten för att ett nyhetsmedium skall överleva. Det är också en fråga om hur vi behandlar andra människor. Espen Pedersen gick inte oskadd genom den behandling som han bestods på tidningssidorna. Kanske kommer han att lägga traumat bakom sig för att gå vidare. Låssmeden i Örnsköldsvik blev förkrossad. Han gick sjukskriven och han sålde sitt företag. Mediernas makt är stor redan när den brukas. Den är föga förvånande ännu större när den missbrukas. Den missbrukade mediemaktens väg kantas av offer. När dramaturgin tillåts ta befälet över journalisten i stället för tvärtom, då är det maktmissbruk.

Stockholm i februari 2005

Olle Stenholm

Allmänhetens Pressombudsman

Allmänhetens Pressombudsman är Olle Stenholm. Kerstin Bröms Lumpus vikarierade under året som Allmänhetens biträdande pressombudsman. Frida Lundberg praktiserade som handläggare till den 31 juli. Ingrid L Sandell tjänstgjorde som handläggare från den 14 juni. Från den 26 oktober tjänstgjorde även Sara Lindbäck som handläggare. Sekreterare hos PO var Git Boström och Ann-Charlotte Göransson.

Tabell 1

HANDLÄGGNING AV DIARIEFÖRDA PO-ÄRENDEN ÅR 2004

Balans från 2003	35
Under året inkomna ärenden	389
Avgjorda ärenden	377
varav:	
avskrivna	337
hänskjutna till PON	40
Balans den 31 december 2004	47

Tabell 2

VISSA UPPGIFTER OM PO:s ÄRENDEBALANS

År	Nya Ärenden	Avgjorda ärenden	Balans per den 31 dec
1976	366	381	97
1977	392	382	107
1978	360	355	112
1979	450	433	129
1980	385	476	38
1981	361	381	18
1982	345	328	35
1983	381	383	33
1984	345	335	43
1985	360	365	38
1986	339	344	33
1987	325	318	40
1988	368	379	29
1989	353	363	19
1990	331	305	45
1991	298	298	45
1992	270	276	39
1993	323	330	32
1994	426	420	38
1995	421	408	51
1996	443	436	58
1997	423	423	58
1998	438	458	38
1999	372	353	57
2000	396	414	41
2001	391	405	29
2002	383	370	42
2003	334	341	35
2004	389	377	47

PON: ÅRSBERÄTTELSE FÖR 2004

Pressens Opinionsnämnd får härmed enligt 14 § i stadgarna för nämnden avge rapport om sin verksamhet under år 2004.

Opinionsnämnden har under året haft följande sammansättning:

Ordförande:

hovrättspresidenten Johan Hirschfeldt

Vice ordförande:

regeringsrådet Marianne Eliason

Andre vice ordförande:

regeringsrådet Gustaf Sandström

Tredje vice ordförande:

justitierådet Ella Nyström

Övriga ledamöter och suppleanter:

av *Publicistklubben* utsedda:

redaktörerna Anna-Maria Hagerfors och Tina Thunander, ordinarie ledamöter, med redaktörerna Ingemar Schmid och Randi Mossige-Norheim som suppleanter;

av *Svenska Journalistförbundet* utsedda:

redaktörerna Stephen Lindholm och Lilian Ottosson, ordinarie ledamöter, med redaktörerna Britta Svensson och Norbert Andersson som suppleanter;

av *Svenska Tidningsutgivareföreningen* utsedda:

chefredaktörerna Kalle Jungkvist och Katrin Säfström, ordinarie ledamöter, med chefredaktörerna Karin Rosencrantz-Bergdahl och Daniel Grahn som suppleanter;

av *Sveriges Tidskrifter* utsedda:

chefredaktörerna Björn Fjæstad och Inger Ridström, ordinarie ledamöter, med chefredaktörerna Anders Andersson och Ulrica Ambjörn som suppleanter;

av *riksdagens chefsjustitieombudsman och ordföranden i styrelsen för Sveriges advokatsamfund* gemensamt utsedda;

advokaten Sven Unger, direktören Kerstin Hermansson, universitetslektorn Håkan Thorsén, fil dr Nils Ringstedt, överveterinären Anna Tidholm och fil dr Lorentz Lyttkens, ordinarie ledamöter samt ordföranden och chefen för allmänna reklamationsnämnden Lotty Nordling, etikkonsulten Gösta Tingström, folkbildaren Sonia Sherefay, docenten Agnes Wold, professorn Theodor Kallifatides och jur kand Stephanie Eklund som suppleanter;

Som nämndens sekreterare har Christel Ericson Dahllöf tjänstgjort.

Opinionsnämndens avdelningar har under året hållit 14 sammanträden och har vid två tillfällen sammanträtt i plenum.

Suppleanterna har i viss utsträckning deltagit i nämndens överläggningar även när de ej har tjänstgjort i ordinarie ledamöters ställe.

ANTAL ÄRENDEN:

1.	Den 1 januari 2004	39
2.	Under året inkomna ärenden	109
3.	Under året avgjorda ärenden	97
4.	Den 31 december 2004 kvarstående ärenden	51

Av nämnden under året avgjorda ärenden fördelar sig på följande sätt:

43 ärenden har avgjorts efter anmälningar, som ingivits till Allmänhetens Pressombudsman (PO) och av denne hänskjutits till nämnden. Av dessa har 37 föranlett klandrande uttalanden, medan tidningarna har friats i sex ärenden.

54 ärenden har förts vidare till nämnden av anmälarna efter avskrivningsbeslut av PO. I 40 av dessa ärenden har tidningarna friats. I fyra ärenden har tidningarna fällts. 10 ärenden har avvisats av nämnden.

Av de sammanlagt 97 ärenden som förelagts nämnden för prövning har 41 ärenden (40 publiceringsfall) föranlett klandrande uttalanden medan 46 ärenden friats och 10 avvisats. De 41 ärenden som klandrats av nämnden fördelar sig på följande sätt; i 17 fall har tidningarna åsidosatt god publicistisk sed, i 19 fall brutit mot och i fem fall grovt brutit mot god publicistisk sed.

Under året har skiljaktiga meningar angivits i sju ärenden.

Nämndens vice ordförande Marianne Eliason och nämndens sekreterare Christel Ericson Dahllöf deltog i nordiskt pressnämndsmöte i Tammerfors den 9 och 10 september 2004.

Nämndens ordförande Johan Hirschfeldt deltog i AIPCE:s (Alliance of Independent Press Councils of Europe) sjätte årliga möte i Nicosia den 7-9 oktober 2004. Vid mötet presenterades bl a ett rysk-engelskt projekt för utveckling av oberoende pressetiska nämnder i olika delar av Ryssland.

Den expeditionsavgift som enligt stadgarna för nämnden utgår för klandrad tidning med en vardagsupplaga om mer än 10 000 ex har uppgått till 25 000 kronor medan avgiften för tidningar med en lägre upplaga uppgått till 10 000 kronor. Av nämnden under året klandrade ärenden har föranlett expeditionsavgifter om sammanlagt 925 000 kronor.

Stockholm den 18 januari 2005

Johan Hirschfeldt

Christel Ericson Dahllöf

TABELL ÖVER ÄRENDEN AVGJORDA AV PON 2004

Ärenden	fällda	friade	avvisade	summa
Av PO hänskjutna	37	6	-	43
Överklagade avskrivningsbeslut	4	40	10	54
Summa	41*	46	10	97

* De 41 ärenden som klandrats gäller 40 publiceringar.

TIDNINGAR KLANDRADE AV OPINIONSNÄMNDEN 2004

Aftonbladet	3	Mora Tidning	1
Anhörig	1	NSD	1
Bohusläningen	1	Nyheterna	1
Dagens Nyheter	5	Nya Wermlands-Tidningen	2
Dala Demokraten	1	Oskarshamns-Tidningen	2
Diabetes	1	Ryska Posten	1
Expressen	4	Se & Hör	3
Göteborgs-Posten	1	Södermanlands Nyheter	1
Göteborgs-Tidningen	1	Tidningen	1
		Partille/Sävedalen	
Hudiksvalls Tidning	1	Värmlands Folkblad	1
Hälsinge-Kuriren	1	Västerbottens-Kuriren	1
Karlskoga Tidning	1	Ystads Allehanda	1
Landskrona Posten	1	Örnsköldsviks Allehanda	1
Länstidningen Östersund	1		

KLANDRADE PUBLICERINGAR 2004

I anslutning till varje fall anges om ärendet har hänskjutits av PO eller av anmälaren (Anm.) Dessutom anges det om klandret avser att tidningen har åsidosatt (å), brutit (b) eller grovt brutit (gb) mot god publicistisk sed. Skiljaktiga beslut markeras med (sk).

Aftonbladet:

- Exp nr 1 Ett antal namngivna advokater uppgavs fiffla för miljoner. Tidningen klandrades trots att ett förtydligande och en ursäkt publicerats. PO (å)
- Exp nr 2 Ett antal namngivna advokater uppgavs fiffla för miljoner. Tidningen klandrades trots att ett förtydligande och en ursäkt publicerats. PO (b)
- Exp nr 19 En bild på en mördad man som sågs bakifrån hängande ut genom en bildörr, hade tillfogat de anhöriga en oacceptabel publicitetsskada. Vissa uppgifter om kopplingen mellan den döde och en brottsmisstänkt person förstärkte de anhörigas skada. PO (b)
- Exp nr 46 Tidningen skrev om en landshövdingens alkoholinköp. Innehållet på en lokal löpsedel och i en rubrik var illvilligt och insinuant och orsakade en publicitetsskada för landshövdingen och dennes familj. En ursäkt på den lokala löpsedeln och i samband med ett publicerat genmäle uppvägde inte den redan inträffade skadan. Anm. (b)

Anhörig:

- Exp nr 34 I ett debattinlägg om Subutex publicerades uppgifter om en persons tidigare drogmissbruk och nuvarande bruk av det omdebatterade preparatet. Kränkningen förstärktes av att personen användes som exempel i ett debattinlägg vars åsikter personen inte delade. PO (b)

Bohusläningen:

- Exp nr 68 Ett företag hade begärts i konkurs. Den första publiceringen om uppgivna missförhållanden i företaget, med angivandet av namnet på ägaren, hade ett allmänintresse. Det motiverade dock inte att långt senare i två uppföljande artiklar publicera misstankar och beskyllningar mot ägaren. Anm. (b)

Dagens Nyheter:

- Exp nr 13 I en rubrik utpekades en namngiven medlem av Hells Angels oriktigt som kriminell och det tog alltför lång tid för tidningen att rätta uppgiften. Artikeln hade också innehållit onödigt detaljerade uppgifter om anmälares ohälsa. PO (å)
- Exp nr 27 Tidningen hade inte iakttagit tillräcklig försiktighet i samband med publiceringen av en bild på två 14-åriga flickor. Bilden tillsammans med bildtexten hade orsakat flickorna en oacceptabel publicitetsskada. PO (å)
- Exp nr 38 Påståenden på löpsedel och i rubriker om att VD:n för ett landstingsbolag hade betalat en anställd för att tija var missvisande i förhållande till artikeltexten som i sin tur var missvisande i förhållande till det avtal som artikeln handlade om. Anm. (b)
- Exp nr 67 En forskare kände sig kränkt av att tidningen på ledarplats återgav delar av forskarens avhandling utan tydliga referenser. Tidningen vägrade att publicera ett tillrättaläggande. PO (b)
- Exp nr 70 Tidningen påstod att en person köpt sitt svenska medborgarskap. Även om det framgick att han inte åtalats, förmedlades intrycket av han begått brott. Hans namn och bild återgavs. PO (å)

Dala-Demokraten:

- 31 Vid rapporteringen om en man som dömts för misshandel och sexuellt ofredande av sin dotter beskrevs övergreppen detaljerat. Flickan hade genom publiceringen tillfogats en helt oacceptabel publicitetsskada. PO (gb)

Diabetes:

- Exp nr 55 I en insändare lämnades djupt kränkande omdömen om en kvinna som fött ett missbildat barn som avlidit ett par dagar efter födelsen. PO (gb)

Expressen:

- Exp nr 17 I samband med den omfattande rapporteringen om knivattentatet på utrikesminister Anna Lindh publicerade tidningen ett stort antal bilder av utrikesministern när hon skadad fördes bort på en bår. Även med beaktande av det synnerligen stora allmänintresset hade bildpubliceringarna på grund av iögonenfallande omfattning och påträngande närgångenhet varit oförenliga med pressetikens krav på hänsyn till brottsoffer och deras anhöriga. PO (b)
- Exp nr 25 Utpekandet av en person som varit arrangör för en privat fest för arbetskamrater på SAS ansågs inte motiverat av allmänintresset. PO (å)
- Exp nr 57 En detaljerad beskrivning av hur en kvinna misshandlats tillsammans med bilder av skadorna och andra uppgifter medförde att anonymiseringen inte var tillräcklig. PO (å)
- Exp nr 94 En man hade dömts till fängelse för att ha kört ihjäl en kvinna när han var kraftigt berusad. I anslutning till artikeln och på den lokala löpsedeln publicerades mannens namn och bild. Genom att identifiera mannen åsidosatte Expressen god publicistisk sed. PO (å)

Göteborgs-Posten:

- Exp nr 48 Tidningen rapporterade om hur lätt det var att få narkotikaklassade läkemedel utskrivna av läkare. I en artikel beskrevs besök hos tre namngivna läkare. Namngivningen av anmälaren orsakade mot bakgrund av publiceringens övriga delar honom en publicitetsskada som inte var godtagbar. PO (å) (sk)

Göteborgs-Tidningen, GT:

Exp nr 11 Till en artikel som handlade om att en person hade knivskurits på en examensfest publicerades en bild på ett polisingripande mot en ung man. Tidningen klandrades för att ha vägrat ett klarläggande om att mannen på bilden inte hade något med knivskärningen att göra. PO (å)

Hudiksvalls Tidning:

Exp nr 47 Tidningens rättelse av en oriktig uppgift om vilken läkare som beslutat att skicka hem en patient fritog inte tidningen från klander. PO (b)

Hälsinge-Kuriren:

Exp nr 76 En spekulativ rubrik i kombination med en felaktig uppgift gav sken av att föreståndaren på ett ungdomshem kunde ha begått en brottslig handling. PO (å)

Karlskoga Tidning:

Exp nr 49 I rapporteringen om en anmälan till Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd lämnades vissa identifierande uppgifter. Dessa i kombination med en utförlig beskrivning av anmälarens känslor och fysiska hälsa orsakade henne en oacceptabel publicitetsskada. PO (å)

Landskrona Posten:

Exp nr 21 I en insändare utpekades en person som sol-och-vårare. PO (å)

Länstidningen Östersund:

Exp nr 33 Vid rapporteringen om en tonårspojke som försvunnit från sitt hem lämnades integritetskänsliga uppgifter om pojkens problem. PO (b)

Mora Tidning:

- Exp nr 32 Vid rapporteringen om en man som dömts för misshandel och sexuellt ofredande av sin dotter beskrevs övergreppen detaljerat. Även andra för flickan integritetskänsliga uppgifter lämnades. Flickan hade genom publiceringen tillfogats en helt oacceptabel publicitetsskada. PO (gb)

Norrländska Socialdemokraten:

- Exp nr 45 Det saknades grund för påståenden om att en lokalpolitiker gjort skatteavdrag för resor som redan hade betalats. Anm. (å)

Nya Wermlands-Tidningen:

- Exp nr 18 En mördad man påstods ha gjort affärer med Rohypnol trots att han aldrig hade dömts för att ha sålt droger. Tidningen klandrades för att ha förmedlat en spekulativ och kränkande uppgift från en otillförlitlig källa. PO (b)
- Exp nr 78 Tidningen klandrades för att en lokalpolitikers fullständiga personnummer framgick av en artikel. Även om personnummer är offentliga och kan erhållas från olika myndigheter kan publiceringen av det leda till missbruk och impulshandlingar föranledda av publiceringen. PO (å)

Nyheterna

- Exp nr 75 Integritetskänsliga och delvis felaktiga uppgifter publicerades om en patient; utan skäl skedde också en viss koppling till brottsliga gärningar. PO (b)

Oskarshamns-Tidningen:

- Exp nr 40 Tidningen hade inte redovisat att brottsmisstankar mot en kommunpolitiker, som tidningen tidigare berättat om, hade avskrivits och att partiledningen hade återtagit sin uppmaning till mannen att tills vidare lämna sina uppdrag. PO (å)
- Exp nr 56 Tidningen publicerade uppgifter från en anmälan till Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd. En person kunde felaktigt uppfattas som den anmälda läkaren. Uppgifterna fick inte bemötas. PO (å)

Ryska Posten:

- Exp nr 35 Ryska Posten är en medlemstidning för ägare till katter av rasen Russian Blue. I ett publicerat meddelande från styrelsen lämnades obestyrkta påståenden om att en namngiven person hade ägnat sig åt trakasserier och hot av andra medlemmar. PO (b)

Se & Hör:

- Exp nr 9 En reservationslös rubrik om att en kvinnas ex-man skulle kidnappa de gemensamma barnen var hämtad från en spådom. Tidningen klandrades eftersom övrigt innehåll inte undanröjde risken för att det bestående intrycket ändå skulle vara att det fanns en verklighetsbakgrund till påståendet. PO (b)
- Exp nr 20 Tidningen skrev oriktigt att en tevekändis hade lämnat sin pojkvän. Tidningen hade brustit i sin faktakontroll och vållat anmälaren en oacceptabel publicitetsskada. PO (b)
- Exp nr 54 Uppgifter om ett litet barns familjeförhållanden innebar spridning av mycket känsliga uppgifter rörande barnets och de anhörigas privatliv. Informationen presenterades på ett sätt som öppnade för spekulationer. PO (gb)

Södermanlands Nyheter:

- Exp nr 36 Rubriker om att ett kommunalråd hade tagit emot mutor innebar att tidningen utpekade denne som brottslig utan att något rättsligt förfarande ens hade inletts. PO (b)

Tidningen Partille/Sävedalen:

Exp nr 74 En insändare innehöll långtgående personkritik mot en socionom vid en familjeverksamhet. Socionomen gavs inte tillfälle till samtidigt bemötande. Dennes namn borde inte heller ha publicerats i insändaren. PO (å)

Värmlands Folkblad:

Exp nr 91 Värmlands Folkblad utpekade en person som ”bluffläkare” och ”falskläkare” med namn och bild i stort uppslagna artiklar. Tidningen saknade dock tillräckligt stöd för att påstå att personen lämnat falska uppgifter om sin utbildning och det var även oklart om mannen agerat i strid med sjukhusledningens instruktioner när han titulerat sig läkare. PO (b)

Västerbottens Kuriren:

Exp nr 77 Uppgifter ur ett läkarutlåtande om en persons psykiska tillstånd återgavs. Genom publiceringen av de integritetskänsliga uppgifterna bröt tidningen mot god publicistisk sed. PO (b)

Ystads Allehanda:

Exp nr 22 I en krönika beskrevs expediten i en musikaffär på ett djupt kränkande sätt. Allmänintresse för publiceringen saknades. PO (b)

Örnsköldsviks Allehanda:

Exp nr 84 En person och hans företag namngavs och kritiserades hårt i flera publiceringar. Tillräckliga möjligheter till bemötande gavs inte och tidningen rapporterade inte heller om ett senare friande från misstankar om oegentligheter. PO (b)

ETISKA REGLER FÖR PRESS, RADIO OCH TV

Press, radio och tv skall ha största frihet inom ramen för tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen för att kunna tjäna som nyhetsförmedlare och som granskare av samhällslivet. Härvid gäller dock att skydda enskilda mot oförskyllt lidande genom publicitet.

Etiken tar sig inte i första hand uttryck i en formell regeltillämpning utan i en ansvarig hållning inför den publicistiska uppgiften. De etiska reglerna för press, radio och tv skall vara ett stöd för den hållningen.

I. PUBLICITETSREGLER

Ge korrekta nyheter

1. Massmediernas roll i samhället och allmänhetens förtroende för dessa medier kräver korrekt och allsidig nyhetsförmedling.
2. Var kritisk mot nyhetskällorna. Kontrollera sakuppgifter så noggrant som omständigheterna medger, även om de tidigare har publicerats. Ge läsaren/mottagaren möjlighet att skilja mellan faktaredovisning och kommentarer.
3. Löpsedel, rubrik och ingress skall ha täckning i texten.
4. Slå vakt om den dokumentära bilden. Var noga med att bilder och grafiska illustrationer är korrekta och inte utnyttjas på ett missvisande sätt.

Var generös med bemötanden

5. Felaktig sakuppgift skall rättas, när det är påkallat. Den som gör anspråk på att bemöta ett påstående skall, om det är befogat, beredas tillfälle till genmäle. Rättelse och genmäle skall i lämplig form publiceras utan dröjsmål och på så sätt att de kan uppmärksammas av dem som har fått del av de ursprungliga uppgifterna. Observera att ett genmäle inte alltid kräver en redaktionell kommentar.
6. Publicera utan dröjsmål Pressens Opinionsnämnds klandrande uttalanden i fall som rör den egna tidningen.

Respektera den personliga integriteten

7. Överväg noga publicitet som kan kränka privatlivets helgd. Avstå från sådan publicitet om inte ett uppenbart allmänintresse kräver offentlig belysning.
8. Iaktta stor försiktighet vid publicering av självmord och självmordsförsök särskilt av hänsyn till anhöriga och vad ovan sagts om privatlivets helgd.
9. Visa alltid offren för brott och olyckor största möjliga hänsyn. Pröva noga publicering av namn och bild med hänsyn tagen till offren och deras anhöriga.
10. Framhäv inte berörda personers etniska ursprung, kön, nationalitet, yrke, politisk tillhörighet, religiös åskådning eller sexuell läggning om det saknar betydelse i sammanhanget och är missaktande.

Var varsam med bilder

11. Vad som i dessa regler sägs gäller i tillämpliga delar även om bildmaterial.
12. Bildmontage, retuschering på elektronisk väg eller bildtext får ej utformas så att det vilseleder eller lurar läsaren. Ange alltid i direkt anslutning till bilden om den är förändrad genom montage eller retusch. Detta gäller även vid arkivering.

Hör båda sidor

13. Sträva efter att ge personer, som kritiseras i faktaredovisande material tillfälle att bemöta kritiken samtidigt. Sträva också efter att återge alla parter ståndpunkter. Var uppmärksam på att anmälningar av olika slag kan ha till enda syfte att skada den som blivit anmäld.
14. Tänk på att en person, misstänkt för brott, i lagens mening alltid betraktas som oskyldig om fällande dom inte föreligger. Den slutliga utgången av en skildrad rättssak bör redovisas.

Var försiktig med namn

15. Överväg noga konsekvenserna av en namnpublicering som kan skada människor. Avstå från sådan publicering om inte ett uppenbart allmänintresse kräver att namn anges.

16. Om inte namn anges undvik att publicera bild eller uppgift om yrke, titel, ålder, nationalitet, kön eller annat, som gör en identifiering möjlig.

17. Observera att hela ansvaret för namn- och bildpublicering faller på den som återger materialet.

KOMMENTAR TILL DEL I

För tolkning av begreppet "god publicistisk sed" svarar för pressens del i första hand Pressens Opinionsnämnd samt i ärenden som inte hänskjuts till nämnden Allmänhetens Pressombudsman. Det bör uppmärksammas att Pressens Opinionsnämnd och Allmänhetens Pressombudsman ej prövar fråga om avsteg från reglerna i radio- eller televisionsprogram. För granskning av dessa program finns den av regeringen utsedda Granskningsnämnden.

Opinionsnämndens utslag publiceras förutom i den klandrade tidningen i refererande form i Pressens Tidning och tidningen Journalisten. Abonnemang på nämndens utslag kan beställas hos TU.

PO utger en årsberättelse där de från principiell synpunkt viktigaste ärendena kommenteras.

Granskningsnämndens beslut kan rekvireras hos nämndens kansli.

II. YRKESREGLER

Journalistens integritet

1. Ta inte i tjänsten emot journalistiska uppdrag av personer utanför den redaktionella ledningen.
2. Acceptera inte uppdrag från utomstående, ej heller inbjudan, gåva, gratisresa eller annan förmån i och utanför tjänsten som kan misstänkliggöra ställningen som fri och självständig journalist.
3. Använd inte ställningen som journalist till att utöva påtryckning för egen eller andras vinning eller till att skaffa privata förmåner.
4. Utnyttja inte för egen eller andras vinning opublicerade nyheter beträffande de ekonomiska förhållanden eller åtgärder hos stat, kommuner, organisationer, företag eller enskilda.
5. Beakta journalistavtalets bestämmelse om att medarbetare icke får åläggas att skriva mot sin övertygelse eller utföra förödmjukande uppdrag.

Anskaffning av material

6. Tillmötesgå rimliga önskemål från intervjuade personer om att i förväg få veta hur och var deras uttalanden återges.
7. Visa särskild hänsyn mot ovana intervjuobjekt. Upplys den intervjuade om huruvida samtalet är avsett för publicering eller enbart för information.
8. Förfalska inte intervjuer eller bilder.
9. Visa hänsyn vid fotograferingsuppdrag samt vid anskaffning av bilder, särskilt i samband med olyckor och brott.
10. Ge inte efter för påtryckningar från utomstående i avsikt att hindra eller inskränka berättigad publicitet.
11. Beakta upphovsrätten med dess citatregler och fotorätten.
12. Visa generositet med källangivelse när en framställning huvudsakligen bygger på annans sakuppgifter.

Publiceringstider

13. Respektera överenskomna publiceringstider.

KOMMENTAR TILL DEL II

Undertecknarna av dessa regler vill med detta avsnitt ge vägledning i det journalistiska arbetet på fältet och på redaktionerna när problem uppstår som endast ofullständigt eller inte alls behandlas i lagar, kollektivavtal eller i övriga delar av dessa etiska regler för massmedier. Avsnittet ersätter SJF:s yrkeskodex.

Detta avsnitt är inte bara en regelsamling - det är också avsett att stimulera till en kontinuerlig debatt inom journalistkåren i arbetsetiska frågor. Reglerna gör inte anspråk på att täcka alla de situationer som journalisten kan möta i sitt arbete.

Reglerna avser alla redaktionella medarbetare, alltså i tillämpliga delar även journalister vid radio, tv, informationsavdelningar etc.

SJF:s styrelse verkar för att förbundets medlemmar efterlever denna del av reglerna.

ALLMÄNHETENS PRESSOMBUDSMAN (PO)

PRESSENS OPINIONSNÄMND (PON)

Besöksadress: Kungsholmstorg 5, Stockholm

Postadress: Box 22310, 104 22 Stockholm

Tel: 08/692 46 00

Fax: 08/692 46 05

PO/PONs hemsida: www.po.se

E-post: info@po.se